

ĞARRÂ

Büyük harfli, bold ve Times New Roman fontlu olacak. Transkripsiyon işaretleri simgelerden seçilerek kullanılacak.

gazel-i garrâ, beyt-i garrâ, garrâ gazel, matla-ı garrâ

Alt başlık küçük harfli olacak.

* Sözlüklerde “parlak”, “güzel” gibi anlamları olan, tezkirelerde çok anlamlı, farklı kafiye ve vezinlerin kullanıldığı beyitler/şiiirler için kullanılan terim.

Sonucu öz olarak ifade edecek şekilde tek cümle yazılmalıdır.

Sözlük Anlamı

Osmanlı Türkçesi sözlüklerine www.osmanlicasozlukler.com'dan bakılarak kelimenin farklı anlamlarını içeren sözlükler belirtilmeli. Ayrıca kelimenin anlamının değiştiği sözlük yazılacak.

Metin içi kaynaklar (Redhouse, 1987, s. 667) şeklinde gösterilecek.

Kelimenin anlamı için Arapça ise Kur'an-ı Kerim'e; Farsça ise Lügat-nâme-i Dehhudâ'ya bakılacak. Kelime Arapça ise müştaqları yazılacak.

Kelime Arapça bir sıfattır. Sözlükler kelimenin ilk anlamı olarak “parlak, ışıltılı, gösterişli” (Redhouse, 1987, 667) anlamı vermişlerdir. Bununla birlikte sözlükler, kelimenin beyazlık anlamıyla ilişkili olarak “Medîne-i Münevvere” (Doktor Hüseyin Remzi, 1305, cilt 2, s. 8), “güzel” (Muallim Naci, 1308, s. 548) ve “alında beyaz bir lekesi, akıtması olan (at ve saire)” (Devellioğlu, 2010, s. 251), “beyaz olup uzaktan parlayan şey” (Toven, 1927, s. 492) anlamlarını da işaretlemişlerdir.

Şemseddin Sâmî, kelimeye “parlak, münevver, lâmia, şaşalı” anlamlarını verdikten sonra kelimeyi “şariat-ı garrâ” ve “tuğra-yı garrâ” tamlamalarının yanı sıra “kaside-i garrâ” tamlamasıyla da örneklemiştir (Şemseddin Sami 1318, s. 963).

Tietze, “parlak, göz kamaştırıcı, çok güzel” anlamına gelen ğarra kelimesi ile, alında beyaz lekesi olan (at) anlamına gelen, ağarr sıfatının müennesi olan ğarrâ kelimelerini ayırmıştır (Tietze, 2016, cilt 3, s. 216).

Kelime kökünün farklı anlamlar taşıyan çok sayıdaki türevi, Kur'ân'da ve Cahiliye Dönemi Arap şiirinde kullanılmıştır: “Ğarîr” (güzel ahlak), “ğurar” (ayın ilk üç gecesi), köle, “ğurra” (câriye, alındaki beyazlık, at alındaki bir dirhemden büyü beyazlık, sahip olunan en değerli şey), “ğarrâ” (Medîne-i Münevvere), “ğurrâ” (kabile hanımefendisi), ğarrâ (beyaz), ğurrân (beyazlar) vdğr. (Ulus, 2021, s. 410-411). Bu türevlerin hiçbirisi terim anlamına gönderme yapmamaktadır.

Terim Anlamı

Bir mısra, beyit ya da gazel /kasidede çok anlamlılık, farklı kafiyeler kullanma ve çok vezinlilik. Cinaslı kafiye ile yazılmış mısra, beyit ya da şiirler.

Tezkirelerdeki Bağlam Anlamı

İlk geçtiği örnek, varsa anlamın dönüştüğü örnek ve son örnek yazılacak. Kelimenin tezkirelerde kaç defa geçtiği verilecek. Örneklerin mealen karşılığı yazılacak. Bağlam ile ilişkili kelimeler belirtilecek.

Yusuf Çetindağ eleştiri terimleri açısından Herat ve Anadolu sahası tezkirelerini mukayese ettiği çalışmasında garrâ terimini ilk defa Devletşâh'ın kullandığını söyler (2002b, s. 125). Terimin *Devletşâh Tezkiresi*'ndeki kullanımını araştırmacı sıfat olarak değerlendirmekle birlikte şöyle izah eder (Çetindağ, 2002a, s. 191):

“...Devletşâh on yerde, Nevâî iki yerde kullanır. Anadolu'ya ise Sehî Bey'le taşınır. Osmân-ı Muhtârî, Cevher-i Zerger, Kemâleddin İsmâîl, Fahreddînü'l-Benâketî, Hâcû-yı Kirmânî, Lutfullâh-ı Nişâbûrî, Bedahşî ve Yûsuf-ı Emîrî vb. şâirlerin kasideleri garrâ sıfatı ile değerlendirilmiştir.”

Terim, Latîfî Tezkiresi'nde Kara Fazlî maddesinde açıkça tanımlanmıştır: “Hazret-i Hakkun inâyet-i fazlıdır ki zül'-vecheyn ü zül'-bahreyn zül'-kâfiyeteyn garrâ gazeller ve gârib beytler ve 'acîb san'atlar itmişdür. Bu gazel dahî garrâ vâkî' olmuştur anun eş'ârındandır.” (Canım, 2000, s. 414). Kara Fazlî'nin örnek verilen şiirleri tanıma uygundur (Örnek 1).

Latîfî dışında terim tanımlı yapan tezkireci yoktur. Tezkirelerdeki genel kullanımı örnekleneyecek şiiri nitelemek içindir. Latîfî, Kâmî-i Karamânî'den (d. ?? - ö. 952/1545-46) söz ederken *“Bu bir kaç ebyât-ı garrâ evşâf-ı Züleyhâda hûb vâkî' olmuştur.”* (Canım, 2000, s. 439) şeklinde, “zül'-kâfiyeteyn” yani düzenli olarak iç kafiyelelerin de kullanıldığı *Yûsuf u Züleyhâ*'daki beyitler için kullanılmış ve bu kullanım “hûb” bulunmuştur (Örnek 2).

Âşık Çelebi'nin Gubârî (d. ?? - ö. 974/1566) maddesinde örneklediği şiir, son beytinden anlaşıldığı üzere bir “şiir-i garrâ”dır (Kılıç, 2018, s. 681). Âşık Çelebi gazelin bu niteliğine işaret etmeden şâiri tarafından nazire istenen ama hiçbir naziresi zemin şiire yaklaşamayan bir şiir olarak örnekler (Kılıç, 2018, s. 681). Gubârî'nin şiiri iç kafiyeleler içermesi bakımından garrâ olarak nitelendirilmiş ve bizzat şâir tarafından da garrâ olarak tanımlanmıştır (Örnek 3).

Kınalızâde Hasan Çelebi, Âgehî (d. ?? - ö. 985/1577) maddesinde, “Bir gemici cevâna 'âşık u şeydâ ve bahr-i mahabbet hevâsıyla âşinâ oldukda ol tâ'ifün istilâhî üzre bu kasîde-i garrâyı diyüp meşhûr-ı cihân ve makbûl-i erbâb-ı fazl u 'irfân olmuştur.” diyerek (Sungurhan, 2017, s. 197) şâirin garrâ kasidesinden bir beyit verir (Örnek 4).

Ahdî, Usûlî (d. ?? - ö. 945/1538) maddesinde, şaire ait bir beyti garrâ olarak anar (Solmaz, 2018, s. 103) ve beyti nakleder (Örnek 5).

Terim az da olsa divanlarda da geçmektedir. Bâkî, II. Murad'ın cülûsu sebebiyle kaleme aldığı terci-i bendin ikinci bendinde *garrâ matla* terimini vasıta beytine işaret

etmek için kullanmıştır (Küçük, 1994, s. 63). Beyitte iki mısra arasında sıralı dizgide mısra içi kafiyeler dikkat çekmektedir. Terimin geçtiği beyit sonrası gelen bu beyit (Tb.3, B.II, b. 8), bu yüzden garrâ olarak nitelenmiştir (Küçük, 1994, s. 63-64). Yine Bâkî divanındaki “semt semt” redifli gazelin son beytinde de şiirin “garrâ” olduğu söylenmiştir. Bu gazelde de iç kafiyeler dikkati çekmektedir (Küçük, 1994, s. 82-83).

Terimin kullanıldığı son örnek, Bâb-ı Âlî Kapudanbaşı Yenişehirli Hacı Şerîf Ağa’nın oğlu Hacı Mahmûd Râtib Bey’in (ö. 24 Şaban 1317 / 28 Aralık 1899), “Kasîde-i Garrâyı İnek” isimli kasidesi olarak tespit edilmiştir (Cevher, 2015, s. 1-10).

Tezkirelerde bir niteleme sıfatı olarak terim değeri kazanan “garrâ” kelimesinin nitelendirdiği şiir örnekleri çok vezinli, çok kafiyeli ya da çok vezinli örneklerdir. Sözlüklerde kelimenin terim anlamı işaretlenmemiştir. Kelimeyi terim olarak tanımlayan Latîfî’dir. Bununla birlikte Herat ve Anadolu tezkirelerinde yapılan taramadan tezkirecilerin bu terimi bildikleri ve örnek şiirleri nitelemek için kullandıkları anlaşılmaktadır. “Garrâ” metinler, kelimenin birincil anlamıyla parlak, öne çıkan şiirler değildir. Kelimenin terim olarak kullanılması için mısra, beyit, gazel, kaside gibi isimlerle tamlamaya girmesi gerekmektedir. Kelimenin zülûf, sîne, göğüs vb. sevgiliye ait güzellik unsurlarının tamlayıcısı olduğu durumlarda terim anlamı aranmamalıdır.

Tezkirelerdeki Kullanım Sıklığı

Kelime, terim anlamıyla Herat bölgesi tezkirelerinden *Devletşâh Tezkiresi*’nde 10, *Mecâlisü’n-Nefâis*’te 2; Anadolu sahası tezkirelerinde ise *Sehîr*’de 33, *Latîfî*’de 21, *Âşık Çelebi*’de 4, *Kınalızade*’de 15, *Beyânî*’de 6, *Ahdî*’de 10, *Âlî*’de 7 defa kullanılmaktadır.

Örnekler

Örnekler italik olacak. Transkripsiyon alfabesi kullanılmayacak. En fazla beş örnek verilecek.

Örnek 1:

Hazret-i Hakkun inâyet-i fazlıdur ki zü’l-vecheyn ü zü’l-bahreyn zü’l-kâfiyeteyn garrâ gazeller ve gârib beytler ve ‘acîb san’atlar itmişdür. Bu gazel dahi garrâ vâki’ olmuşdur anun eş’ârındandır:

‘Âşık dil ü cân şalmağ cânâ neden cânâne

Yakmağa şem’a bâl ü per pervânenen pervâne

Mecnûnlarına zülfüñi ol leyli zencîr eylese

Ey dil ser-i mû degmeye dîvânenen dîvâne

Zencîr-i zülfüñ Fazlîye Mecnûndan irdi yâdigâr

Bu silsile degmiş dürür dîvânededen dîvâneye (Canım, 2000, s. 414).

Örnek 2:

Gül-i ‘anber-nesîm-i gülbün-i nâz

Nihâl-i gülsitân-ı nâz u ağrâz

Ayağı tozı tâc-ı fark-ı şâhân

Şaçınuñ küfri dîn-i ehl-i îmân

Mücessed nûr ol nûr-ı îlâhî

Özi esnâm-ı Çînüñ secdegâhı

İki garrâ hilâli ‘anber-âgîn

Elifdür mâh içinde medd-i sîmîn

Kamer-âsâ yüzinde câ-be-câ hâl

Kamer ‘aşkında geymişdür kara şâl (Canım, 2000, s. 439).

Örnek 3

Evvel def’a hacca teveccüh itmedin bu gazeli diyüp şu’arâdan nazîre iltimâs eylemişdür. Ve nazîre diyen şâ’ire çok va’de itmişdür. Çok kimesne nazîre dimişdür ammâ münâsebeti yoktur. İnsâf budur ki hemvârdur. Gazel:

Nakş iden Hakkı hilâli tâk-ı mînâ üstine

Görmedüm ebrû ben ol ebrû-yı garrâ üstine

Yâ kaşuñ râdur kamer altında ey mâhum benüm

Nûndur yâhud yazılmış nûr-ı zîbâ üstine

Kâtib-i Kudret kitâb-ı hüsnüñ içre kaşuñı

Rây-ı garrâdur ki yazmış ‘ayn-ı ra’nâ üstine

Şol hilâl ebrûlaruñ üzre perîşân beñlerüñ

Noktalardur fi’l-mesel sâ-yı süreyyâ üstine

Ey Gubârî yâ kaşını zülfi ilüp çekmesün

Kimse toz konduramaz ‘âlemde ol yâ üstine

Bu kadar fakr u felâketle bir altun vireyin

Kim nazîre dir ise bu şi’r-i garrâ üstine (Kılıç, 2018, s. 681).

Örnek 4:

“Bir gemici cevâna ‘âşık u şeydâ ve bahr-i mahabbet hevâsıyla âşinâ oldukda ol tâ’ifenün ıstılâhı üzre bu kasîde-i garrâyı diyüp meşhûr-ı cihân ve makbûl-i erbâb-ı fazl u ‘irfân olmışdur:

Çekdürüp firkateni oldun alarka benden

Bahr-i firkatde niçe fırtınalar çekdüm ben (Sungurhan, 2017, s. 197-198).

Örnek 5:

Ey Usûlî çün bilürsün bu yalandur o yalan

Bu yalancı dünyede sen de bir (i)ki gün oyalan (Solmaz, 2018, s. 103).

- Canım, R. (hızl.) (2000). *Latifi Tezkiretü's-Şu'arâ ve Tabsıratü'n-Nuzamâ (İnceleme-metin)*. Ankara: AKM Yayınları.
- Cevher, M. H. (2015). Bir Muzıka-ı Humâyûn Onbaşı Flavtacı Hacı Mahmûd Râtib Bey ve meşhûr kasîdesi. *EÜ Devlet Türk Musikisi Konservatuvarı Dergisi*, 7, 1-10.
- Çetindağ, Y. (2002a). Şiir eleştirisi açısından Devletşâh Tezkiresi. *Akademik Araştırmalar Dergisi*, 4(14), 187-200.
- Çetindağ, Y. (2002b). Eleştiri terimleri açısından Herat mektebi tezkirelerinin Anadolu tezkirelerine tesiri. *Bilgi*, 22, 109-132.
- Devellioğlu, F. (2010). *Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi.
- Doktor Hüseyin Remzî (1305). *Lugat-ı Remzî 1-2*. İstanbul.
- İsen, M. (hızl.) (1998). *Sehî Bey, Heşt-Behişt*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- İsen, M. (hızl.) (1994). *Gelibolulu Mustafa Âlî, Kühü'l-ahbâr'ın Tezkire Kısmı*. Ankara: AKM Yayınları.
- Eraslan, K. (hızl.) (2001). *Alî-Şîr Nevâyî Mecâlisü'n-nefâis I (Giriş ve Metin) - II (Çeviri ve Notlar)*. Ankara: TDK Yayınları: 788.
- Kılıç, F. (hızl.) (2018). *Âşık Çelebi Meşâ'irü's-Şu'arâ*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. Erişim adresi: <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-210485/asik-celebi-mesairus-suara.html>.
- Kutluk, İ. (hızl.) (1989). *Kınalı-zâde Hasan Çelebi, Tezkiretü's-Şuarâ 1-2*. Ankara: TTK Yayınları.
- Kutluk, İ. (hızl.) (1997). *Beyânî, Tezkiretü's-Şuarâ*. Ankara: TTK Yayınları.
- Küçük, S. (1994). *Baki Divanı*. Ankara: TDK Yayınları.
- Muallim Nâcî (1308). *Lugat-ı Nâcî*. İstanbul.
- Redhouse, J. W. (1987). *A Turkish and English lexicon: Shewing in English the significations of the Turkish terms*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Solmaz, S. (hızl.) (2005). *Ahdî ve Gülşen-i Şu'arâsı: İnceleme, metin*. Ankara: AKM Yayınları.

Sungurhan, A. (hızl.) (2017). *Kınalıâde Hasan Çelebi Tezkiretü's-Şuarâ*. Ankara:T.C. Kùltür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. Erişim adresi: <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-194494/kinalizade-hasan-celebi-tezkiretus-s-uara.html>.

şemseddin Sâmi (1318). *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul.

Tietze, A. (2016). *Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati*. C. III. Ankara: TÜBA.

Toven, M. B. (1927). *Yeni Türkçe Lugat*. 2. Baskı. İstanbul.

Ulus, H. F. (2021). Kur'ân'da ğurûr kelimesi ve "ğ-r-r" Kökünün geçtiği ayetler üzerine bir inceleme. *Mesned İlahiyat Araştırmaları Dergisi*, 12(2), 407-429, <https://doi.org/10.51605/mesned.894589>.

Madde Yazarı: Prof. Dr. şerife Yalçınkaya

Madde Yazım Tarihi: 12/06/2024